

РОЗДІЛ Історичні та теоретичні засади розвитку мистецької освіти в контексті постнекласичної педагогіки

УДК 378.018:7]:001.895

DOI: 10.28925/2518-766X.2020.5.1

Олексюк Ольга Миколаївна,

Інститут мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02154

o.oleksiuk@kubg.edu.ua

ORCID iD: 0000-0002-7785-1239

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ФОРМА ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ФАСЕТНИЙ ПІДХІД

Міждисциплінарність мистецької освіти полягає в універсальності впливу мистецтва на всі пізнавальні процеси людини і здатності художньо-образного втілення будь-якої теми й сюжету, що хвилює людину — митця й реципієнта.

Витоки міждисциплінарності як наукової парадигми полягають у теорії комунікації. В основі міждисциплінарності лежить наукова семантика: міждисциплінарність виконує синтаксичну роль, з одного боку, а з іншого — сприяє нарощуванню семантичних зв'язків у схемах та переходах між різними предметними галузями. Перспективним стратегічним напрямом є підвищення культуроємності всіх навчальних дисциплін. Спрощено-практичне використання мистецтва як ілюстрації, «образного підтвердження» життєвих явищ ігнорує його високе призначення.

Практики звертають увагу на використання інтерактивних методів навчання: дискусія, круглий стіл, метод проєктів, синектики, інверсії тощо. У реалізації дослідницьких проєктів студентів застосовуємо феноменологічний діалог/полілог. Використання даного методу створює умови для аналізу, рефлексії та самооцінки студентів в організації їх навчальної діяльності. Фасетний підхід є актуальним напрямом модернізації університету і відповідає інноваційному характеру розвитку науки.

Перехід від міжпредметної інтеграції на заняттях до міждисциплінарної інтеграції з проєктними формами навчання є основною умовою побудови інноваційної моделі розвитку мистецької освіти.

Ключові слова: стратегія, орієнтири, розвиток, мистецька освіта, фасетний підхід, міждисциплінарний дискурс, інноваційна модель, комунікативні практики.

Олексюк О.Н.

Междисциплинарность как форма фундаментализации высшего художественного образования: фасетный подход

Междисциплинарность художественного образования заключается в универсальности воздействия искусства на все познавательные процессы человека и способности художественно-образного воплощения любой темы и сюжета, волнующих человека — художника и реципиента. Истоки междисциплинарности как научной парадигмы заключаются в теории коммуникации.

В основе междисциплинарности лежит научная семантика: междисциплинарность выполняет синтаксическую роль, с одной стороны, а с другой — способствует наращиванию семантических связей в схемах и переходах между различными предметными отраслями. Перспективным стратегическим направлением является повышение культуроемкости всех учебных дисциплин. Упрощенно-практическое использование искусства как иллюстрации, «образного подтверждения» жизненных явлений игнорирует его высокое назначение. Практики обращают внимание на использование интерактивных методов обучения: дискуссия, круглый стол, метод проектов, синектики, инверсии и тому подобное. В реализации исследовательских проектов студентов применяем феноменологический диалог/полилог. Использование данного метода создает условия для анализа, рефлексии и самооценки студентов в организации их учебной деятельности. Фасетный подход является актуальным направлением модернизации университета и соответствует инновационному характеру развития науки. Переход от межпредметных интеграций на занятиях к междисциплинарной интеграции с проектными формами обучения является главным условием построения инновационной модели развития художественного образования.

Ключевые слова: стратегия, ориентиры, развитие, художественное образование, фасетный подход, междисциплинарный дискурс, инновационная модель, коммуникативные практики.

Oleksiuk O. M.

Interdisciplinarity as form of fundamentalisation of higher art education: faceted approach

The interdisciplinarity of art education lies in the universality of the influence of art on all human cognitive processes and the ability to embody artistically any theme and plot that excites a person — an artist and a recipient.

The origins of interdisciplinarity as a scientific paradigm are involved in the theory of communication. Interdisciplinarity is based on scientific semantics: interdisciplinarity plays a syntactic role, on the one hand, and, on the other hand, it helps to build semantic connections in schemes and transitions between different subject areas. A promising strategic direction is to increase the cultural intensity of all disciplines. Simplified practical use of art as an illustration, “figurative confirmation” of life phenomena ignores its high purpose. Practitioners pay attention to the use of interactive teaching methods: discussion, round table, method of projects, synectics, inversion, etc. In the implementation of research projects of students, we use phenomenological dialogue / polylogue. The use of this method creates conditions for analysis, reflection and self-assessment of students in the organization of their educational activities. The facet approach is an important area of modernization of the university and corresponds to the innovative nature of science. The transition from interdisciplinary integration in the classroom to interdisciplinary integration with project forms of education is the main condition for building an innovative model for the development of art education.

Key words: strategy, landmarks, development, art education, faceted approach, interdisciplinary discourse, innovative model, communicative practices.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Олексюк О.М., 2020

Постановка проблеми. Гуманістична модель розвитку особистості орієнтується на постнекласичне світосприйняття, в якому події не обмежуються причинно-наслідковими зв'язками і можуть розглядатися через смислові, синхроністичні, енергетичні та структурні зв'язки. Відповідно, важлива тенденція в дослідженні розвитку особистості має включати в себе не тільки пізнання закономірного, загального, універсального, повторюваного, а й випадкового, окремого, неповторюваного, індивідуального. Процеси трансформації інтерпретуються як відкриті та самоорганізовані, і їм потрібно надати статус фундаментального чинника розвитку особистості. Це означає відмову від примусової каузальності, від розгляду випадковості як зовнішньої перешкоди до досліджуваного процесу, яку потрібно знехтувати.

Нова освітня парадигма передбачає перехід від побудови середньостатистичних схем та універсальних рекомендацій до розуміння того, що будь-який студент може бути успішним за умови забезпечення йому максимального ступеня свободи у виборі індивідуальних когнітивних стратегій та створення високої мотивації до саморозвитку.

Однією з причин відсутності позитивної динаміки в сфері вищої освіти є те, що традиційні освітні технології орієнтуються лише на сферу раціо. Саме вона продукує різноманітні стереотипи творчої активності, спілкування, мислення та емоційного реагування, що забезпечує конкретні стійкі патерни поведінки людини в різних ситуаціях. Однак при розробці змісту та технології освіти ці неусвідомлені стереотипи ніяк не діагностуються, не аналізуються, і, відповідно,

не враховуються. Таким чином, має місце суперечність між механізмами психічної активності суб'єкта та існуючими технологіями навчання, які ігнорують можливість формування продуктивних поведінкових моделей через сферу несвідомого.

Сучасна система вищої освіти продовжує наголошувати на вербально-логічних технологіях викладу навчальної інформації, однак мислення молоді суттєво змінилося. Воно в більшій мірі образно-емоційне, «кліпове».

Мета статті — розкрити сутність і зміст фасетного підходу в контексті міждисциплінарності як форми фундаменталізації вищої мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поява концепту «нелінійність» у сучасному науковому дискурсі пов'язана насамперед зі становленням постнекласичної наукової раціональності. Термін «постнекласична раціональність» був запропонований В. Стьопіним, який розрізняв класичний, некласичний і постнекласичний типи раціональності [3, 8]. Згодом поняття «постнекласика» поступово вкоренилося у філософському дискурсі. Передумовою її становлення стало розуміння світу як складного, багатоваріантного, неструктурованого, можливісного, нестійкого, нерівноважного. Пов'язані з новим баченням детермінаційних відношень, новим розумінням темпоральності світу, а також нові ідеали пізнання, основані на відмові від універсальності «законів буття», усвідомленні плюралізму істин, можливості різноманітних варіантів розвитку [5, 398].

Варто зазначити, що методологія постнекласичної науки поступово стає однією з пріоритетних у науці, не скасовуючи попередні, а збагачуючи їх, і сама ними збагачується [4, 30]. У межах цієї методології концепт «нелінійність» набуває онтологічного й світоглядного розширення, що зумовлює його екстраполяцію на предметне поле багатьох гуманітарних наук, зокрема й філософії освіти.

Методологія дослідження. Для досягнення мети застосовані наукові методи, які створюють методологічні засади обраного дослідження, а саме: аналітичні щодо вивчення наукового фонду, індуктивно-дедуктивний та узагальнення — для розкриття сутнісних характеристик досліджуваного педагогічного явища, його закономірностей, функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо концепт «нелінійність» у сучасному науковому дискурсі, звизивши його до предметного поля філософії освіти. Загалом поняття «нелінійність» тлумачиться як властивість систем чи процесів, що полягає у відсутності лінійної залежності одних параметрів від інших. Проте в царині філософії це поняття трактується по-різному, залежно

від підходів до освіти чи проблемного поля діяльності. Осмислення нелінійності в постнекласичній науці здійснюють М. Моїсеєв, І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Хакен та ін. У сучасній філософії освіти тлумачення концепту нелінійності знаходимо у працях О. Князевої, Н. Кочубея, В. Лутая, М. Ожевана.

Знайомство з літературою засвідчило, що феномен нелінійності здебільшого розглядається в межах синергетичної парадигми. Але, виходячи з принципу проліферації, не варто обмежуватися лише цією методологічною позицією, проблемне поле дослідження має бути доповнено іншими методологічними позиціями, виробленими сучасними філософськими напрямками. Тому для аналізу концепту нелінійності залучено концепції постмодернізму, постструктуралізму, постпозитивізму, у межах яких нелінійність розкривається через такі ідеї: ризоми (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі), інтертекстуальності (Ю. Крістева), нелінійного письма (Ж. Дерріда), стрибкоподібного чергування епістем (Д. Фуко), неупорядкованого й різнеспрямованого розвитку та принципу проліферації (П. Феєрабенд) тощо.

Одним із напрямів модернізації вищої освіти є фундаменталізація освітніх програм. Фундаментальні наукові дослідження в університетах — основа розвитку науки й вирішальний чинник якості освіти. Успішна фундаментальна підготовка майбутнього фахівця дає йому основу діяльності як у соціальній, так і в професійній сферах.

Разом з тим, поряд з такими неоднозначними настановами в реформуванні освіти, як орієнтація на прийняття європейських моделей, упродовження ринкового підходу до світи, орієнтація на відокремлення держави від освіти починає викликати особливу тривогу. Відбувається дефундаменталізація освіти, тобто заміна знань, орієнтованих на формування цілісної наукової картини світу, інформацією прагматичного й технологічного характеру. Такі ж побоювання відносяться до дегуманітаризації освіти, вираженої у заміні гуманітарних, світоглядних дисциплін, які формують духовний стрижень особистості та широту мислення, науками соціально-економічного циклу.

Сучасність формує нові виклики фундаментальної науки в університетській освіті. Появилися нові акценти універсальності знань та університетської освіти, виникли інтегровані дисципліни, які не можуть бути віднесені до природничих, технічних чи суспільних наук. Комплексність переросла в активне проникнення дисциплінарно різних наук одна в одну.

Сформувалися нові наукові сфери — гена інженерія, атомна індустрія, штучний інтелект, нові «міждисципліни», такі як: кібернетика, синергетика, нанотехнологія. У цьому контексті

освіта втрачає класичну форму фундаментальності, яка передбачала необхідність підготовки фахівця, який уміє працювати, шукати закони дисциплінарно організованої професійної сфери. Відтак, дисциплінарно вибудована університетська освіта, у тому числі й мистецька, наразі суперечить її інноваційності, оскільки нове знання виникає лише в просторі його всезагальних зв'язків і відношень, у тих міждисциплінарних просторах, де сходиться багато наукових дисциплін, які сприяють інноваційному розвитку.

З іншого боку, міждисциплінарність суперечить тій парадигмі освіти, яка пов'язувалася з підготовкою фахівця, відповідає чіткій вертикальній структурі науки, вибудованій на основі відокремлених спеціалізованих дисциплінарних форм діяльності. З нашого погляду, адекватною сучасній науці формою фундаментальності освіти має бути *фасетність*, яка передбачає міждисциплінарний характер освіти, змушує переосмислювати зміст освітньої діяльності. При цьому необхідно враховувати особливості ринку праці, де зростає попит на фахівців, які володіють не фундаментальними (не міждисциплінарними), а практичними знаннями. Завдання викладача і смисл сучасної педагогічної діяльності полягає в тому, щоб формувати адекватне *фасетне знання*. Саме це забезпечує освіті відповідність підготовки професіонала до вимог і викликів сучасної науки і сучасного професійного світу. У такому варіанті освіта, не дивлячись на явний поворот у бік прагматичності, не втрачає свого фундаментального характеру.

Фасетний підхід у фундаментальності освіти — актуальний напрям модернізації університету, а розробка фундаментальних міждисциплінарних моделей в університетській освіті виходить на передній план. Тому ставиться питання навіть про те, що традиційно вибудована структура університетського простору не зовсім адекватна новим реаліям освіти і науки [2, 46–51]. Фасетність відповідає інноваційному характеру розвитку соціальності й науки, їх становленню. Як наслідок — в освіту прийшло розуміння необхідності нових професійних орієнтацій. У модель професії має закладатися адаптивність, гнучкість, готовність до змін змісту освіти.

У процесі розробки інноваційних освітніх технологій слід враховувати революційні зміни в культурі сучасного суспільства, які визначаються новою цифровою революцією. Відповідно, в освіті на зміну системному підходу до навчання (коли принципом правильного викладу інформації було б її системне структурування) має прийти мережевий підхід. Для нього характерні еклетичність в отриманні інформації та її принципова безсистемність, опосередкована мотиваційними настановами суб'єкта.

Звідси випливає висновок про те, що основною стратегічною метою реформування освітньої системи є створення механізмів її постійного розвитку, підвищення якості на основі збереження фундаментальності й відповідності актуальним проблемам соціуму й держави. Освітня політика в багатьох країнах обмежувалася вузькопедагогічними підходами, які не враховували культурну, контекстуальну зумовленість освіти. Актуальність і необхідність естетизації життя та освіти через культуру зумовлені тим, що саме естетичне начало є основою формування культури особистості. Єдиним перспективним стратегічним напрямом є підвищення культуроємності всіх навчальних дисциплін, у тому числі й природничо-наукового циклу [1]. Ми погоджуємося з думкою сучасних учених про те, що спрощено-практичне використання мистецтва як ілюстрації, «образного підтвердження» життєвих явищ ігнорує його високе призначення. У зв'язку з цим сучасна мистецька освіта має бути орієнтована на формування особистості, яка вміє працювати із знаннями, сприймати різні типи мислення, ідеї різних культур.

Глобалізація сучасного суспільства виявляє значний вплив на трансформацію сутнісних основ і структуру гуманітарного знання, концептуальних та функціональних взаємозв'язків базових наук — філософії, історії, соціології, правознавства, природознавства тощо. Наслідки глобалізації вимагають поглибленого методологічного аналізу, всебічної рефлексії сутності та прогностичних сценаріїв трансформації людського капіталу, особливостей формування його оновленого духовного та компетентнісного потенціалу в сфері освіти.

Послідовна реалізація парадигми міждисциплінарності як системно-діяльничої моделі дає змогу своєчасно та адекватно до реалій рефлексувати філософський, соціокультурний та педагогічний сенс процесів, тенденцій, ризиків, що відбуваються всередині системи, розкривати причини змін, прогнозувати негативні трансформації в масовій свідомості, а також ціннісних орієнтацій і мотивації поведінки дітей та молоді.

Дисциплінарно вибудована освіта певною мірою суперечить її інноваційності, оскільки нове знання виникає тільки в просторі всезагальних міждисциплінарних зв'язків, де перетинаються наукові дисципліни, вивчення яких сприяє інноваційному розвитку освіти.

Висновки. Міждисциплінарність мистецької освіти полягає в універсальності впливу мистецтва на всі пізнавальні процеси людини і в здатності художньо-образного втілення будь-якої теми й сюжету, що хвилює людину — митця й реципієнта. Все це зумовлює неминучість піднесення ролі креативної, вмотивованої до творчості особистості в усіх професійних сферах. Цей факт змінює

парадигму власне мистецької освіти, а саме: перенесення ваги з «навчання та виховання» на «мистецтво і виховання мистецтвом» задля формування «гармонійно розвиненої особистості» (як це розглядалося досі) на розкриття творчого потенціалу інноваційної особистості в усіх сферах життєтворчості на основі й через мистецьку освіту.

Міждисциплінарність є засобом, що створює змістовий, холистичний, синергетичний фон для реалізації позадисциплінарного людиномірної контенту. Міждисциплінарність виконує особливу роль у науковому пізнанні. Усім системам властиві спільні закономірності розвитку, які можна пояснити, дослідити, а також вплинути на основі організаційних законів та закономірностей. Отже, міждисциплінарність передбачає використання спільних методів наукового

пізнання, що застосовуються в різних монодисциплінарних дослідженнях.

Практика організації освітнього процесу у вищій школі переконливо засвідчує, що інтегрувати знання з різних дисциплін (гуманітарних, культурологічних, мистецьких, фахових, а також природничо-наукових), навіть у разі застосування спільних методів, студент має самостійно у своїй свідомості. Йдеться про необхідність обґрунтування педагогічних умов, які сприяють формуванню інтегративного, міждисциплінарного стилю мислення.

Негативними епіфеноменами міждисциплінарної інтеграції у мистецтвознавстві є: ілюзія розуміння художнього смислу; звикання до когнітивних дій схематизації семантики художньої форми.

ДЖЕРЕЛА

1. Л. Масол Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. / Л.М. Масол. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 178 с. : іл. ISBN 978-617-7294-28-2
2. Савчук Л.М. Фасетна система класифікації лізингових угод / Л.М. Савчук, І.В. Вишнякова. *Академічний огляд. Економіка та підприємництво*. 2002. № 2. С. 46–51.
3. Степин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации. *Вопросы философии*. 1989. № 10. С. 3–18. С. 8.
4. Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / І. Предборська, Г. Вишинська, В. Гайденко, Г. Гамрецька та ін. За заг. ред. І. Предборської. Суми : Університетська книга, 2006. 226 с., С. 30.
5. Prigogine I. The Philosophy of Instability. *Futures*, 1989, p. 396–400, с. 398.

REFERENCES

1. Masol, L. (2015). *Khudozhnio-pedahohichni tekhnolohii v osnovnii shkoli: yednist navchannia i vykhovannia* [Art and Pedagogical Technologies in Primary School: unity of education and upbringing]. Metod. posib., Kharkiv: "Drukarnia Madryd", 178: ISBN 978-617-7294-28-2 (in Ukrainian).
2. Savchuk, L. (2002). Fasetna systema klasyfikatsii lizynhovoykh uhod [Faceted System of Classification of Leasing Agreements]. *Academic Review. Economics and Entrepreneurship*, 2, 46–51 (in Ukrainian).
3. Stepin, V. (1989). Nauchnoie poznaniie i tsennosti tekhnogennoi tsivilizatsii [Scientific Knowledge and Values of Technogenic Civilization]. *Voprosy filosofii*, 10, pp. 3–18, 8 (in Russian).
4. Filozofski abrysy suchasnoi osvity [Philosophical Outlines of Modern Education]. (2006). Monohrafiya, Sumy: VTD "Universytetska knyha", 226 p., p. 30 (in Ukrainian).
5. Prigogine, I. (1989). The Philosophy of Instability. *Futures*. Pp. 396–400, 398 (in English).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2020.

Прийнято до друку 12.11.2020.